

Bara på ställen som Basil har säkrat av vid ett tidigare besök kan turisterna köpa frukt och souvenirer.

Foto: Emilie Stendahl

Späckat program för turist i kåkstaden

Fattiga och farliga. Så beskrivs ofta Sydafrikas kåkstäder. Samtidigt lockar de tusentals turister varje år. Följ med på en guidad tur till Langa och Khayelitsha utanför Kapstaden.

BASIL BROWN RATTAR VANT den rymliga familjebilen längs gatorna i Langa, en av de äldsta kåkstäderna utanför Kapstaden. Utanför bilfönstret är människor i rörelse: barn i grå skoluniformer är på väg hem från skolan, vuxna gör ärenden, mammor bär sina småttingar på ryggen i handduk virad om bälten.

Vi passerar frisörsalonger, köttmarknader, osande grillplatser, dignande fruktstånd, klarröda mobiltelefonaffärer inhysta i containrar och stationen för minibusstaxis där nyplockade kycklingar ligger i bleka rader på borden i skuggan.

Vi kör genom stillsamma områden med små tegelvillor och prydliga trädgårdar, för att strax efteråt passera skjul som ser ut som om de skulle falla samman om man petade på dem med lillfingernageln.

Basil pratar och pekar. Ibland lyfter han fram saker som jag inte skulle ha lagt märke till annars. Som den nybyggda skolan eller det stora shoppingcentret vars röda flaggor vajar högt. På flaggorna står det "Shoprite" som är Sydafrikas motsvarighet till lågprisbutiker som Willys eller Netto. Att etablerade kedjor har tagit klivet in i kåkstäderna är ett tecken på att det händer saker. Att fjorton års demokrati har satt spår och att även kåkstäderna har förändrats.

I BAKSÄTET SITTER ETT ITALIENSKT PAR och i tre timmar ska Basil Brown guida oss genom kåkstäderna Langa och Khayelitsha. Men för min del är det inte första gången som jag besöker en kåkstad, för jag har bott sex månader i Kapstaden och varit i

Sydafrika flera gånger. Jag har hängt hos vänners bekanta i Gugulethu, på bakgården till deras vitputsade enplanshus, innan vi gick ner till köttmarknaden och åt grillad kyckling och drack Coca cola med sugrör.

Jag har suttit i vardagsrummet i ett plåtskjul i Philippi och ätit småkakor med min väns mamma medan hon talade om gud. Hon bjöd mig att gå husesyn och jag beundrade hennes höga glasskåp med porslinsprydnader och fotografier på barnbarnen, och hennes ombonade sovrum som hon hade tapetserat med tidningssidor.

I samma kvarter fick jag en snabbkurs i hur man tillagar färmage och andra inälvor som säljs lite varstans och som ofta ligger framme i solen och värmen: man kokar dem länge och byter vatten flera gånger för att inte bli sjuk.

Jag har hört hammarslagen eka en eftermiddag i ett område där alla skjul hade rivits och vatten och avlopp dragits in – för i kåkstäderna pågår ett massivt upprustningsarbete och nya hus i tegel byggs löpande. Det var min sextioåriga städerska som tog med mig till byggplatsen den gången, och det visade sig att hon var en av de lokala ledarna med ansvar för att tilldela invånarna tomter.

TROTS MINA FÖRKUNSKAPER HAR JAG ÄNDÅ betalat 290 kronor för att få följa med på en guidad tur. Kåkstadsturismen blommar och i Kapstaden finns åtminstone åtta olika företag som arrangerar turer. Men människors inställning till denna slags turism är delad, och jag har flera gånger mött turister som sagt att de aldrig i livet skulle åka ut för att titta på folks fattigdom. Som tycker att kåkstadsturism är en förskräcklig och osmaklig företeelse.

Nu vill jag veta, jag vill ha svaret. Är kåkstadsturismen snuttifierande? Romantiserar den folks förhållanden? Får den oss att känna oss nöjda med vår egen situation? Eller kan information och en egen upplevelse ge turister en mer nyanserad bild av kåkstäderna och av människors vardag?

En som har slagit mynt av turisternas nyfikenhet är Vicky i kåkstaden Khayelitsha. Hon har till och med förmått de lokala myndigheterna att sätta upp skyltar som visar vägen till "Vickys Bed and Breakfast" – ett av Sydafrikas minsta hotell.

Vardagsrummet är inrett i murrigt mörka färger och på ena väggen hänger en stor platt-tv. Vid det lilla matbordet sitter en tysk turist och lägger patients på sin lap top. Han heter Fred Thiele och berättar på knagglig engelska att det är fjärde gången han bor hos Vicky. Första gången stannande han en natt, andra gången två nätter och på den vägen är det. Nu ska han bo i Khayelitsha i åtta veckor.

– Hur trivs du? undrar jag varpå han gör tummen upp och ler, innan han försjunkar i sin patients igen.

På väg ut möter vi värdinnan. Hon är blek och kommer precis från sjukhuset där de konstaterat att hon har njursten. Ändå stannar hon till och pratar ett slag. Hon berättar att i början undrade många vad turisterna skulle i Khayelitsha att göra.

– Men jag bjöd in alla i kvarteret till ett möte och informerade dem. I dag tycker folk att det är bra att turister kommer hit, för de köper saker. Och turisterna får sitt livs upplevelse. De ser att vi lever våra liv som alla andra.

NÄR VI HOPPAR IN I BILEN IGEN passar Basil på att föreläsa om Sydafrikas historia. Han är en veritabel kulspruta av fakta, årtal och namn, och avverkar dessutom en mängd aktuella frågor – allt från Sydafrikas hivkatastrof till bostadssubventioner, arbetslöshet och situationen i Zimbabwe.

– Det känns viktigt att visa turister andra saker än vackra stränder. I kåkstäderna finns många människor som inspirerar mig, och ni får möta några av dem, säger han.

Under de sex år som Basil har arbetat som guide, ibland sju dagar i veckan, har han bara haft en handfull sydafrikaner med på turerna sammanlagt.

– Våra egna vet inte vad som pågår i kåkstäderna. Vissa vita påstår till exempel att människor i kåkstäderna är slöa, men det är inte sant. De vet inte mer om livet här än vad de ser från motorvägen. Det gör mig ledsen.

Den gamla apartheidregimen delade in befolkningen i tre godtyckliga "raser": vita, färgade och svarta. Denna uppdelning lever fortfarande kvar i viss mån. Även kåkstäderna är segregerade – vissa räknas som "svarta" och andra som "färgade". Khayelitsha är en av de svarta, som ofta utmärks av att det finns många skjul eftersom inflyttningen dit från landsbygden är stor. Dessutom är det en rätt säker plats, enligt Basil.

– Risken för att bli rånad är mycket större i centrala Kapstaden än i Khayelitsha. I alla svarta kåkstäder finns lokala ledare som skipar rättvisa. Och de är inte nådiga när de tar fast någon.

Situationen i färgade kåkstäder är annorlunda. Där finns färre skjul, men drog- och alkoholmissbruket är utbrett, och i missbrukets spår följer våld. Den som läser tidningen i Kapstaden lär sig snabbt namnen på de färgade områdena, för de figurerar ständigt i pressen i samband med gängvåld och döds-skjutningar.

– Inget företag organiserar turer för turister till färgade kåkstäder på grund av gängvåldet. Ingen vill ta risken.

DET KÄNNES TRYGGT ATT ÅKA MED Basil, och jag när vill köpa bananer förstär jag att han är mycket noga med var vi stannar någonstans. För jag får tjata om mina bananer och vi åker förbi flera stånd, innan det går upp för mig att han bara stannar på ställen som han har säkrat av vid ett tidigare besök. Han pratar med folk, förklarar att turisterna skulle vilja se deras miljö och stämmer av att de är okej med det.

Innan vi kliver ur bilen den här gången förmanar han oss vänligt.

– När ni ser att de har disken full med inälvor eller fårhuvuden, så rynka inte på näsan är ni snälla. De äter inte köttet för att det är gott, utan för att det är vad de har råd med.

Golden drömde om blommor. Idag försörjer han sig på att tillverka och sälja dem till turister som passerar kåkstaden.

Foto: Emilie Stendahl

Jag handlar bananer och pratar med de andra vid fruktståndet. Folk är nyfikna och vänliga, och föreståndaren Somandla Ncumani prackar på mig några paprikor också. Han tycker om när turister kliver ur bilen och inte bara sitter storögda bakom bilrutorna.

– Vissa stannar, andra inte. Det bästa är när de handlar saker, för jag måste sälja om jag ska överleva.

BASIL ÄR OTÅLIG, FÖR HAN HAR MER att visa innan de tre timmarna är över. Han tar med oss till en förskola, en bar och ett hantverkscenter där kåkstadsbor får praktisk yrkesutbildning. Men vi kommer för sent till centret och de stora sy- och träslöjdssalarna ligger öde.

Basil grämer sig. Han ville att vi skulle se salarna fulla av folk och aktivitet.

– Många av människorna i kåkstäderna arbetar hårt för ett bättre liv. De utbildar sig, säger han.

Jag känner mig trött och börjar önska att turen snart ska vara över. Vi hoppar än en gång in i bilen för att hinna med ett besök till innan det är dags att återvända hem.

Och för mig blir det sista besöket höjdpunkten, för vi får möta Golden i hans verkstad.

– Jag såg dig på tv, säger jag och Golden nickar.

Han var med i ett kort inslag för ett år sedan, och det jag fångades av då är ännu mer slående i verkliga livet.

Hans verkstad är full av pryttlar; glasburkar med saxar, tänger och ståltråd trängs på bänken intill fönstret, där finns tomburkar och på hyllor längs hela den bakre väggen står stora byttor med hans hantverk.

Golden flyttade till Kapstaden med sin familj på 80-talet i

hopp om att få jobb, men precis som många andra hade han svårt att försörja sig. Men en natt drömde han om blommor. De var vita och gula och växte på en soptipp. Gud talade till honom i drömmen och sa att han skulle kunna tjäna pengar bara han plockade blommorna. Drömmen var så övertygande att han dagen därpå gick till en soptipp för att leta efter blommorna. Men han hittade inga.

Flera nätter i rad drömde han samma sak, och en dag när han kom till soptippen föll hans blick på några tomburkar. Då förstod han vad han skulle göra.

När Golden slår sig ner vid arbetsbänken är hans fokus total. Med flinka händer hanterar han sax och tång och lim och aluminiumet förvandlas till en blomma. Han sitter med den i handen ett slag och betraktar den.

Sedan räcker han långsamt till italienskan.

– Till mig? utropar hon. Åh belissimo!

I bilen på motorvägen mot stan sitter vi tysta. Trötta. Jag vänder mig om till det italienska paret.

– Vad gjorde störst intryck på er?

Hon gillade verkligen tanken på att övernatta i Khayelitsha och skulle gärna göra det någon gång. Han funderar ett tag innan han säger:

– Jag slogs av hur otroligt många barn det fanns överallt.

Vi andra hummar. Nog fanns det många barn alltid.

Men så fortsätter han:

– Tanken på att de är så många och att de kommer växa upp till kriminella tycker jag är oerhört skrämmande.

– Hm, säger jag och kastar en blick på Basil.

Men han tittar stint på vägen och fokuserar på körningen.

EMILIE STENDAHL